

دانشکده جغرافیا

گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری

پیشنهاد طرح پژوهشی پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی جغرافیا گرایش برنامه ریزی شهری

عنوان فارسی:

سنجش توانمندی بافتهای تاریخی در توسعه گردشگری

(مطالعه موردی : کلانشهر تبریز)

عنوان انگلیسی:

The Evaluation Of Capabilities Of Historic Textures

In Tourism Development

(Case study: Tabriz)

استاد راهنما:

دکتر شهریور روستایی

استاد مشاور:

دکتر رحیم حیدری

پژوهشگر:

امید حسامی

تاریخ ارائه طرح پایان نامه

مرداد ۱۳۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
أَنْزَلَ هَذِهِ السُّورَةَ
وَجَعَلَ فِيهَا آيَاتٍ
بَيِّنَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ
بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ
وَأَنْتَ يَا اللَّهُ الْغَنِيُّ
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ
الْكَبِيرِ

نام خانوادگی : حسامی	نام : امید
عنوان : سنجش توانمندی بافت های تاریخی در توسعه گردشگری (مطالعه موردی : تبریز)	
استاد راهنما : دکتر شهريور روستايي	استاد مشاور : دکتر رحيم حيدري چيانه
مقطع تحصیلي : کارشناسی ارشد	رشته : جغرافيا و برنامه ريزی شهری
دانشکده : جغرافيا	
تاریخ اتمام :	تعداد صفحات : ۱۷۰ صفحه
کلید واژه : بافت تاریخی، بافت فرسوده، گردشگری شهری، محورهای گردشگری، توسعه پایدار، نوسازی و بهسازی، مدل سوات	
چکیده :	
<p>شهرها از لحاظ ساختاری به چند نوع بافت تقسیم می شوند . که به ترتیب توالی تاریخ شکل گیری ، عبارتند از : بافت تاریخی ، بافت سنتی ، بافت روستائی ، بافت سنتی نو بنیاد ،بافت طراحی شده و همچنین بافت حاشیه ای . بافت های تاریخی و فرهنگی شهرها به عنوان بخش های مهمی از شهر که نشانه فرهنگ و دانش معماری و شهرسازی بومی اند و به عنوان جزئی از هویت اجتماعی هر قوم و کشوری تلقی می شوند، در بیشتر کشورهای دنیا مورد توجه ویژه قرار گرفته اند. این بافت ها در کشور ما نیز که از سابقه شهرنشینی کهن و دیرینه ای برخوردار است در بردارنده ظرافت و زیبایی و نیز روح خلاق مردمی است که طی سالیان دراز آنها را بر طبق سنن، فرهنگ و نوع معیشت خود به وجود آورده اند. به عبارتی دیگر، بافت های قدیمی به عنوان هسته اولیه شهر و قسمتی که نشان دهنده نحوه اندیشیدن و نگرش نیاکان ما به جنبه های مختلف زندگی است بایستی مورد توجه ویژه قرار گیرند. بافت های تاریخی و فرهنگی به عنوان هسته قدیمی و تاریخی دارای قابلیت های بالفعل و بالقوه اند که در صورت عدم پیش بینی تمهیدات لازم، موجب آسیب های جبران ناپذیر و اتلاف سرمایه های فرهنگی می شود. اساساً محلات قدیمی شهرها به دلیل فرسودگی واحدهای مسکونی، عدم سهولت دسترسی، ضعف زیرساخت ها، مشکلات زیست محیطی، تخریب و عدم بهره برداری از فضا و به علت گسترش سریع و ناموزون شهر و گسست تاریخی در مسیر رکود و عقب ماندگی و حذف از زمینه و سیمای شهرها دچار شده اند. با برنامه ریزی های کارشناسانه در زمینه بهسازی و توانمندسازی چنین فضاهایی می توان زمینه های رشد صنعت گردشگری و جلب گردشگران داخلی و خارجی را فراهم کرد و اقتصاد بافت های تاریخی شهر را با فعالیت های صنعت گردشگری رونق داده و حیاتی تازه به آن بخشید. شهر تبریز نیز از این قاعده مستثنی نیست و با توجه به اینکه دارای بافت ها و اماکن تاریخی با ارزشی است، می توان با بهبود اوضاع و زیرساختها و استفاده از تبلیغات نوین و گسترده، از طریق توسعه گردشگری از این بافت ها درآمدهای سرشاری را کسب نمود، لذا در این تحقیق سعی بر آن خواهد شد تا با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی، جامعه آماری، کلانشهر تبریز، نمونه آماری و بافت های تاریخی این کلانشهر و همچنین جمع آوری اطلاعات، از طریق پرسشنامه (براساس طیف لیکرت)، مطالعات کتابخانه ای و میدانی و در نهایت تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده با کمک نرم افزارهای Spss و Excel و استفاده از مدل swot ضمن شناسایی و معرفی بافت های تاریخی، توانمندی های این بافت ها را در توسعه گردشگری شهر تبریز مورد سنجش قرار دادیم. نتایج حاصل از تحقیق نشان می دهد که شهر تبریز علی رغم دارا بودن توانهای بالقوه در زمینه گردشگری و توسعه آن، نتوانسته به این هدف مهم دست یابد، به عبارتی دیگر، وضعیت کنونی گردشگری شهر تبریز با قابلیت ها و پتانسیل های آن تناسبی ندارد، و این امر نیازمند برنامه ریزی، استفاده از متخصصین، تبلیغات، اصلاح قوانین و ... است.</p>	

فصل اول : کلیات تحقیق

۱-۱- بیان مسأله	۱
۲-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق	۴
۳-۱- اهداف تحقیق	۶
۴-۱- سؤالات تحقیق	۶
۵-۱- فرضیات تحقیق	۷
۶-۱- پیشینه تحقیق	۷
۷-۱- روش تحقیق	۹
۸-۱- چالش های تحقیق	۱۱
۹-۱- ساختار پایان نامه	۱۲

فصل دوم : مبانی نظری

۱-۲- مقدمه	۱۴
۲-۲- مفهوم برنامه ریزی	۱۵
- برنامه ریزی شهری	۱۶
- شهر	۱۷
۳-۲- بافت شهری	۱۸
- بافت تاریخی	۱۹
- بافت قدیم	۲۰
- بافت فرسوده	۲۱
- بافت مسأله دار	۲۱

۲۲	گونه های بافت فرسوده
۲۲	بافت های دارای میراث شهری
۲۲	بافت های شهری فاقد میراث فرهنگی
۲۳	بافت های حاشیه ای
۲۳	بافت های روستاشهری
۲۳	۴-۲- جاذبه های شهری
۲۴	۵-۲- مفهوم فضا و فضای توریسم
۲۵	۶-۲- شهرهای تاریخی - فرهنگی
۲۶	۷-۲- مدیریت شهری
۲۸	۸-۲- توریسم
۲۹	۹-۲- برنامه ریزی گردشگری
۳۲	۱۰-۲- گردشگری شهری
۳۵	۱۱-۲- ساختار فضایی گردشگری شهری
۳۶	۱۲-۲- گردشگری تاریخی
۳۶	۱۳-۲- جاذبه های گردشگری
۳۶	۱۴-۲- جاذبه های تاریخی
۳۷	۱۵-۲- گردشگری و کاربری زمین شهری
۳۸	۱۶-۲- گردشگری شهری و توسعه پایدار
۳۹	۱۷-۲- گردشگری پایدار شهری
۴۲	۱۸-۲- شاخص های توسعه پایدار شهری
۴۳	۱۹-۲- مفهوم توسعه پایدار در قوانین موضوعه
۴۳	۲۰-۲- اهمیت گردشگری

۴۶	۲۱-۲- اثرات اقتصادی گردشگری
۴۶	۲۲-۲- مهمترین اثرات گردشگری بر رشد اقتصادی
۴۷	۲۳-۲- نقش مدیریت شهری در توسعه گردشگری
۴۸	۲۴-۲- عوامل مؤثر در توسعه گردشگری
۴۹	۲۵-۲- گسترش شهرنشینی و توریسم
۵۰	۲۶-۲- رویکردهای تحلیلی گردشگری شهری
۵۱	۲۷-۲- گردشگری و احیاء بافت های تاریخی و باززنده سازی فضاهای کهن شهری
۵۲	۲۸-۲- نگرشهای مختلف نسبت به بافت های کهن و نوسازی و بهسازی شهری
۵۳	۲۹-۲- شناخت بافت های شهری تاریخی
۵۴	۳۰-۲- گردشگری و ایجاد و توسعه فضاهای شهری مدرن و جذاب
۵۵	۳۱-۲- صنعت گردشگری در ایران
۵۷	۳۲-۲- نگاهی به صنعت گردشگری در تبریز
۶۰	۳۳-۲- معرفی تکنیک سوات
۶۸	۳۴-۲- نتیجه گیری

فصل سوم : بررسی و شناخت وضع موجود منطقه

۷۰	۱-۳- مقدمه
۷۰	۲-۳- وجه تسمیه تبریز
۷۱	۳-۳- جغرافیای تاریخی تبریز
۷۳	۴-۳- جغرافیای طبیعی
۷۳	۵-۳- وسعت و موقعیت مطلق و نسبی
۷۴	۶-۳- توپوگرافی

۷۵	۷-۳- زمین شناسی
۷۵	۸-۳- زلزله یا زمین لرزه
۷۷	۹-۳- رودخانه
۷۷	۱۰-۳- موانع ناشی از لغزش
۷۵	۱۱-۳- ویژگیهای آب و هوایی
۷۷	۱۲-۳- ویژگیهای جمعیتی
۷۸	۱۳-۳- ویژگیهای اقتصادی
۷۹	۱۴-۳- معرفی برخی از جاذبه ها و مکانهای تاریخی تبریز
۸۷	۱۵-۳- نتیجه گیری

فصل چهارم : تجزیه و تحلیل اطلاعات

۸۹	۱-۴- مقدمه
۸۹	۲-۴- یافته های پرسشنامه
۹۸	۳-۴- تشکیل ماتریس سوات برای بافت های تاریخی تبریز
۹۹	۴-۴- نتیجه گیری از ماتریس سوات
۱۰۴	۵-۴- تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک
۱۰۹	۶-۴- تجزیه و تحلیل اطلاعات
۱۳۳	۷-۴- نتیجه گیری

فصل پنجم : نتیجه گیری و آزمون فرضیات

۱۳۵	۱-۵- آزمون فرضیه های تحقیق
۱۳۵	۲-۵- آزمون فرضیه اول

۱۳۷ ۵-۳- آزمون فرضیه دوم
۱۳۸ ۵-۴- نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات
۱۴۱ ۵-۵- منابع و مأخذ
۱۵۱ ۵-۶- چکیده انگلیسی
۱۵۲ ۵-۷- عنوان انگلیسی

فهرست جداول :

۲۸ جدول (۱-۲) : چگونگی برنامه ریزی به منظور جذب گردشگران
۳۲ جدول (۲-۲) : عوامل مؤثر در ساختار گردشگری
۴۲ جدول (۳-۲) : پیش بینی صنعت توریسم بین المللی
۵۳ جدول (۴-۲) : جایگاه و میزان درآمد حاصل از گردشگری ایران در بین کشورهای خاورمیانه
۵۴ جدول (۵-۲) : جدول مقایسه ای مسافرین ورودی داخلی به استان آ.شرقی
۵۵ جدول (۶-۲) : جدول مقایسه ای مسافرین ورودی خارجی به استان آ.شرقی
۵۶ جدول (۷-۲) : جدول مقایسه ای صدور مجوز دفاتر مسافرتی و گردشگری
۶۰ جدول (۸-۲) : راهبردهای چهارگانه ماتریس سوات
۷۴ جدول (۱-۳) : روند جمعیت پذیری شهر تبریز
۸۷ جدول (۱-۴) : سؤالات مربوط به نقاط قوت بافت های تاریخی تبریز
۸۸ جدول (۲-۴) : سؤالات مربوط به نقاط ضعف بافت های تاریخی تبریز
۹۰ جدول (۳-۴) : سؤالات مربوط به فرصت های بافت های تاریخی تبریز
۹۲ جدول (۴-۴) : سؤالات مربوط به تهدیدهای بافت های تاریخی تبریز
۹۴ جدول (۵-۴) : تشکیل ماتریس سوات بافت های تاریخی تبریز
۹۶ جدول (۶-۴) : وزن دهی و رتبه بندی نقاط قوت

-
- جدول (۷-۴) : وزن دهی و رتبه بندی نقاط ضعف ۹۷
- جدول (۸-۴) : وزن دهی و رتبه بندی فرصت ها ۹۸
- جدول (۹-۴) : وزن دهی و رتبه بندی تهدیدها ۹۸
- جدول (۱۰-۴) : ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی بافت های تاریخی ۹۹
- جدول (۱۱-۴) : عوامل استراتژیک بافت های تاریخی ۱۰۱
- جدول (۱۲-۴) : مقایسه زوجی بین قوت ها و فرصت های بافت های تاریخی ۱۰۲
- جدول (۱۳-۴) : استراتژی های استخراج شده ۱۰۲
- جدول (۱۴-۴) : ماتریس راهبردها و راهکارهای توسعه گردشگری تبریز ۱۰۴
- جدول (۱۵-۴) : سؤالات سوات، تعدد آثار تاریخی ۱۰۵
- جدول (۱۶-۴) : سؤالات سوات، زلزله خیز بودن تبریز و فرسودگی بناهای تاریخی ۱۰۶
- جدول (۱۷-۴) : سؤالات سوات، احیاء بافت های تاریخی و جذب سرمایه گذاریها ۱۰۷
- جدول (۱۸-۴) : سؤالات سوات، اشتغال زایی و ایجاد درآمد ۱۰۸
- جدول (۱۹-۴) : سؤالات سوات، تشویق بخش خصوصی ۱۰۹
- جدول (۲۰-۴) : سؤالات سوات، حفاظت بهتر از آثار تاریخی ۱۱۰
- جدول (۲۱-۴) : سؤالات سوات، وجود معماری عالی در بافت های تاریخی ۱۱۱
- جدول (۲۲-۴) : سؤالات سوات، امکان توسعه و زیباسازی شهر ۱۱۲
- جدول (۲۳-۴) : سؤالات سوات، ارائه خدمات سطح بالا به گردشگران ۱۱۳
- جدول (۲۴-۴) : سؤالات سوات، بهبود و ارتقاء تعاملات اجتماعی ۱۱۴
- جدول (۲۵-۴) : ساماندهی معابر بافت های تاریخی ۱۱۵
- جدول (۲۶-۴) : ایجاد امکانات تفریحی، رفاهی در مناطق تاریخی ۱۱۶
- جدول (۲۷-۴) : استفاده از بناهای تاریخی به عنوان هتل، رستوران و موزه ۱۱۷
- جدول (۲۸-۴) : بهبود و ارتقاء تأسیسات و تسهیلات در مناطق تاریخی ۱۱۸

-
- جدول (۴-۲۹) : ایجاد پیاده راه در مناطق تاریخی ۱۱۹
- جدول (۴-۳۰) : بهبود امکانات حمل و نقل ۱۲۰
- جدول (۴-۳۱) : نزدیکی اماکن تاریخی به بازار و مرکز شهر ۱۲۱
- جدول (۴-۳۲) : استفاده از متخصصان ۱۲۲
- جدول (۴-۳۳) : توسعه فضاهای اقامتی، خدماتی و تفریحی ۱۲۳
- جدول (۴-۳۴) : تقویت سیستم های اطلاع رسانی ۱۲۷
- جدول (۴-۳۵) : ضریب همبستگی بین متغیرهای احیاء و بهسازی بافت های تاریخی و توسعه گردشگری ۱۲۸
- جدول (۴-۳۶) : همبستگی بین متغیرهای احیاء و بهسازی بافت های تاریخی و توسعه گردشگری ۱۲۸
- جدول (۴-۳۷) : خلاصه مدل همبستگی بین متغیرهای احیاء و بهسازی بافت های تاریخی و توسعه گردشگری ۱۲۹
- جدول (۴-۳۸) : تحلیل واریانس رگرسیون خطی چند متغیره برای متغیرهای احیاء بافت های تاریخی و توسعه گردشگری ۱۲۹
- جدول (۴-۳۹) : همبستگی بین متغیرهای ایجاد محورهای گردشگری و توسعه گردشگری ۱۳۰
- جدول (۴-۴۰) : ضریب همبستگی بین متغیرهای ایجاد محورهای گردشگری و توسعه گردشگری ۱۳۰
- جدول (۴-۴۱) : خلاصه مدل همبستگی بین متغیرهای ایجاد محورهای گردشگری و توسعه گردشگری ۱۳۱

جدول (۴-۴۲) : تحلیل واریانس رگرسیون خطی چند متغیره برای متغیرهای ایجاد محورهای

گردشگری و توسعه گردشگری

۱۳۱

جدول (۴-۴۳) : ضرایب رگرسیون متغیرهای ایجاد محورهای گردشگری و توسعه گردشگری

.....

۱۳۲

فهرست اشکال :

شکل (۲-۱) : الگوی فضای توریستی

۲۲

شکل (۲-۲) : گونه شناسی گردشگری شهری

۳۱

شکل (۲-۳) : عوامل اصلی در توسعه گردشگری

۳۸

شکل (۲-۴) : ماتریس راهبردها و اولویت های سوات

۵۹

شکل (۲-۵) : ماتریس سوات

۶۱

شکل (۴-۱) : چارچوب تحلیل سوات

۹۴

فهرست نمودارها :

..... نمودار (۱-۲) : روند تعداد گردشگران	۴۱
..... نمودار (۲-۲) : درآمد حاصل از گردشگری ایران در بین کشورهای خاورمیانه	۵۶
..... نمودار (۳-۲) : نمودار مقایسه ای مسافرین ورودی داخلی به استان آ.شرقی	۵۷
..... نمودار (۴-۲) : نمودار مقایسه ای مسافرین ورودی خارجی به استان آ.شرقی	۵۸
..... نمودار (۵-۲) : نمودار مقایسه ای صدور دفاتر مسافرتی و گردشگری	۵۹
..... نمودار (۱-۴) : میزان موافقت پاسخ دهندگان به سؤالات نقاط قوت	۸۹
..... نمودار (۲-۴) : میزان موافقت پاسخ دهندگان به سؤالات نقاط ضعف	۹۱
..... نمودار (۳-۴) : میزان موافقت پاسخ دهندگان به سؤالات فرصت ها	۹۲
..... نمودار (۴-۴) : میزان موافقت پاسخ دهندگان به سؤالات تهدیدها	۹۵
..... نمودار (۵-۴) : نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی بافت های تاریخی	۱۰۰
..... نمودار (۶-۴) : سؤالات سوات، تعدد آثار تاریخی	۱۰۵

-
- نمودار (۷-۴) : سؤالات سوات، زلزله خیز بودن تبریز و فرسودگی بناهای تاریخی
۱۰۶
- نمودار (۸-۴) : سؤالات سوات، احیاء بافت های تاریخی و جذب سرمایه گذاریها
۱۰۷
- نمودار (۹-۴) : سؤالات سوات، اشتغال زایی و ایجاد درآمد
۱۰۸
- نمودار (۱۰-۴) : سؤالات سوات، تشویق بخش خصوصی
۱۰۹
- نمودار (۱۱-۴) : سؤالات سوات، حفاظت بهتر از آثار تاریخی
۱۱۰
- نمودار (۱۲-۴) : سؤالات سوات، وجود معماری عالی در بافت های تاریخی
۱۱۱
- نمودار (۱۳-۴) : سؤالات سوات، امکان توسعه و زیباسازی شهر
۱۱۲
- نمودار (۱۴-۴) : سؤالات سوات، ارائه خدمات سطح بالا به گردشگران
۱۱۶
- نمودار (۱۵-۴) : سؤالات سوات، بهبود و ارتقاء تعاملات اجتماعی
۱۱۷
- نمودار (۱۶-۴) : سؤالات سوات، ساماندهی معابر بافت های تاریخی
۱۱۸
- نمودار (۱۷-۴) : سؤالات سوات، ایجاد امکانات تفریحی، رفاهی در مناطق تاریخی
۱۱۹

نمودار (۴-۱۸) : سؤالات سوات، استفاده از بناهای تاریخی به عنوان هتل، رستوران و یا موزه .

۱۲۰

نمودار (۴-۱۹) : سؤالات سوات، بهبود و ارتقاء تأسیسات و تسهیلات در مناطق تاریخی

۱۲۱

نمودار (۴-۲۰) : سؤالات سوات، ایجاد پیاده راه در مناطق تاریخی

۱۲۲

نمودار (۴-۲۱) : سؤالات سوات، بهبود امکانات حمل و نقل

۱۲۳

نمودار (۴-۲۲) : سؤالات سوات، نزدیکی به بازار و مرکز شهر

۱۲۴

نمودار (۴-۲۳) : سؤالات سوات، استفاده از متخصصان

۱۲۵

نمودار (۴-۲۴) : سؤالات سوات، توسعه فضاهای اقامتی، خدماتی و تفریحی

۱۲۶

نمودار (۴-۲۵) : سؤالات سوات، تقویت سیستم های اطلاع رسانی

۱۲۷

فهرست نقشه ها :

نقشه (۳-۱) : موقعیت جغرافیایی شهر تبریز

نقشه (۳-۲) : موقعیت گسل تبریز و محدوده شهر

۱-۱ - بیان مسأله :

بافت تاریخی از مهمترین بخش های هویتی هر جامعه محسوب می شود و پیدایش آن پیرو اطاعت از ساختارهای اقلیمی و فرهنگی است (فلامکی، ۱۳۸۴: ۱۲۷). مجموعه ای منسجم از معماری، فرهنگ، اقتصاد و تبادلات اجتماعی یک ساختار شهری با پیشینه تاریخی باعث می شود که بافت های تاریخی به مرور زمان پدید آیند. لازمه این پیدایش، اهمیت بخشیدن به اقلیم و توجه به فرهنگ های بومی منطقه است (موحد، ۱۳۸۶ : ۶۶). بافت قدیم با ارزش های کالبدی، تاریخی و فرهنگی نهفته در خود بهترین نشانه هویت شهری بوده است، در عین حال حیات و رشد این بافت، مانع از فرسودگی شهر از درون شده و توسعه بی رویه آن را محدود می کند. بررسی های کارشناسی نشان می دهد که بافت های قدیمی به دلیل جایگاه خود در مرکزیت شهر، از بهترین محدوده ها برای تمرکز خدمات تجاری، اداری، سیاسی و اقتصادی به شمار می رود (عموزاده، مهدیرجی، ۱۳۷۷ : ۱۸). بافت های مرکزی و قدیمی شهر جزئی از پیکره شهرند که به دلیل فرسودگی و تزایداز صفحه حیات اقتصادی شهر به دور مانده اند. بهره برداری از تمامی پتانسیل های موجود در شهر و بهینه سازی وضعیت موجود به منظور افزایش بهره وری یکی از دلایل منطقی پرداختن به تجدید حیات بافت های قدیمی است (حبیبی و همکاران، ۱۳۸۷ : ۲۹۱). بافت های تاریخی و قدیمی شهرهای کشور که در اغلب موارد هسته اصلی و اولیه آن شهرها را تشکیل می دهند از یک طرف جزو میراث فرهنگی و تاریخی آن شهرها محسوب شده و حفظ و بهسازی کالبدی و توانمند سازی عملکردی آنها اجتناب ناپذیر است و از طرف دیگر اغلب این بافت ها با گذشت زمان و عدم توجه و نگهداری مناسب دچار فرسودگی و اضمحلال کالبدی و عملکردی می گردند. شناسایی وضعیت کالبدی و عملکردی این بافت ها به منظور برنامه ریزی و مدیریت و حفظ و نگهداری آنها از اقدامات اولیه و مهمی است که باید صورت پذیرد. بافت های تاریخی علاوه بر اینکه واجد ارزشهای نادر زیبایی شناختی و تداوم خاطرات جمعی و هویت بخش شهرهای ما هستند هنوز در بسیاری از شهرها محل سکونت و معیشت بسیاری از شهروندانند. " از دیدگاه دکتر سید محسن حبیبی، طراحی مسیرهای پیاده گردشگری با هدف حفاظت از بافت و رونق بخشیدن به صنعت گردشگری یکی از مهم ترین اقدامات برای باز زنده سازی این بافت ها به شمار می رود. زیرا از آن جا

که نتایج مثبت این اقدام از سوی ساکنان و بهره برداران این مناطق، درک می شود می تواند مداخله و مشارکت آگاهانه آنها را برای بهسازی و اصلاح بافت برانگیزد. از دیدگاه وی، اهمیت و ارزش این بافت های کهن چنان است که هم اکنون و با محدودترین امکانات ضروری، توانسته اند بسیاری از گردشگران را به خود جذب کند. بنابراین ساماندهی و احیای این مراکز شهری با استفاده از پیاده راه ها علاوه بر تحقق هدف حفاظتی این بافت ها به دلیل ارتقای کیفی فضاهای مربوطه و تجهیز مناسب آنها نه تنها نیازهای ساکنان به فضاهای مطلوب شهری برای زندگی جاری را تأمین می کند، بلکه چرخ های توسعه گردشگری در این بافت را فعال می کند و این امر نه تنها موجب افزایش هویت اجتماعی و فرهنگی مجموعه بافت می شود، بلکه راهکارهای موثر و تجربه شده برای ایجاد و باز تولید عرصه های عمومی و هویت از دست رفته و خاطرات زوده شده از بافت های تاریخی شهرهای ایران است." (انوری - نساج، ۱۳۸۶). احیا و نوسازی شهری، توسعه مجدد بافت های شهری که کارکرد اقتصادی اصلی خود را در تغییرات اقتصادی جهانی از دست داده بودند در بر داشته است. بیشتر نواحی مرکزی شهری در فرصتهای موجود توانایی لازم برای گردشگری خصوصا در سطح بین المللی را دارا می باشند. در سالهای اخیر با توجه به توسعه گردشگری بخصوص گردشگری فرهنگی، بافت های مرکزی شهرها و به دنبال آن نوسازی و احیای این بافت ها مورد توجه قرار گرفته است (تقوایی، ۱۳۹۰). اقتصاد گردشگری در حال حاضر در حال تبدیل شدن به یکی از ارکان اصلی اقتصاد تجاری جهان است. افزون بر این بسیاری از برنامه ریزان و سیاست گذاران توسعه نیز از صنعت گردشگری به عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می کنند که می تواند با برنامه ریزی اصولی و مناسب و شناسایی فرصت ها و محدودیت های گردشگری نقش موثری در توسعه مناطق شهری و در نتیجه توسعه ملی و تنوع بخشی به اقتصاد ملی بر عهده داشته باشد. کلانشهر تبریز نیز از این قاعده مستثنی نبوده و به عنوان یک شهر تاریخی، دارای بافت های متعدد تاریخی با ارزش است اماکن با اهمیت تاریخی تبریز که منجر به جذب گردشگران و از آنرا کسب درآمدهای کلان می شوند در محله های با بافت های فرسوده قرار دارند و این موضوع ضرورتی انکار ناپذیر در درک معضلات کالبدی، فضایی، اجتماعی و اقتصادی معاصر این شهر می باشد. بافت تاریخی تبریز در واپسین زلزله ویرانگر آخرین شب سال ۱۳۹۳ ه. ق. درهم می ریزد و

شهر به تلی از ویرانه ها مبدل می شود اما بناهایی همچون ارک علیشاه، مسجد کبود، مسجد استاد شاگرد، بازار تبریز و ده ها بنای دیگر باز می مانند تا استواری تبریز را به اثبات برسانند. این ویرانی مصادف است با آغاز حکومت قاجار و آغاز معماری قاجاری. براساس تحقیق مهندسین مشاور عرصه، در آن زمان تبریز ولیعهد نشین بوده و به دروازه اصلی ارتباطات و فصل مشترک داخل و خارج کشور بدل می شود. تبریز در گذشته به صورت باغشهر بوده است. ولی در گذر زمان و با توسعه نیاز های انسانی مخصوصاً پس از روی کار آمدن رژیم پهلوی سابق، باغات شهر به تدریج در راستای احداث نواحی مسکونی از بین رفته اند. ولی امروزه با گذشت چند هزار سال از تاریخ شکل گیری شهر تبریز باز هم می توان باقیمانده باغات و مزارع را در سطح شهر مشاهده نمود (علی آذر، ۱۳۸۴). تبریز مشخصه های بزرگ و خاصی برای جذب میلیون ها توریست در سال دارد در بافت قدیمی این شهر، خانه ها و سراهای تاریخی بیشماری جای گرفته اند. هرچند خیابان کشی های جدید بافت قدیمی و سنتی شهر را نابود کرده است با این حال در بین کوچه پس کوچه های قدیمی شهر می توان محلاتی را یافت که معماری قدیمی شهر با آثاری هرچند غیر معمور به وضوح در آن قابل مشاهده است. تبریز بزرگترین بازار مسقف دنیا را دارد که با وسعتی معادل یک کیلومتر مربع، از تیمچه ها و سراها و دالان ها و مساجد و حمام ها و حجرات متعدد تشکیل یافته است. جهت توسعه گردشگری باید به داشته ها، پتانسیل ها و امکانات شهر بیندیشیم. یکی از همین داشته ها و سرمایه ها، بافت تاریخی و فرسوده تبریز است. برخلاف اغلب شهرهای کشور، بخش اعظم بافت فرسوده تبریز را بافت تاریخی تشکیل می دهد، بافتی که می تواند نقش مهمی در توسعه صنعت توریسم ایفا کند (حسن نژاد، ۱۳۸۷). ایران با توجه به پیشینه کهن فرهنگی و تمدنی برخوردار از فرهنگ شهرنشینی، همواره شاهد پیدایش شهرهای زیادی در اقصی نقاط حوزه های مختلف تمدنی خود بوده است. یادگارهایی که اینک در دل بافت های تاریخی خودنمایی کرده و روزگاری قلب تپنده تمدن بزرگ ایران بوده اند. تبریز، اصفهان، شیراز، یزد، تهران، همدان، کرمان، بوم و... هر کدام شاهکارهایی از دوره های مختلف شهرنشینی و شهرسازی را در خود جای داده اند، یادبودهایی که در پس هزاره های مختلف تاریخی خود را حفظ نموده، اما با تأسف اکتون در معرض فروپاشی و بی توجهی عمومی قرار گرفته اند. دخالت دستگاه های مسؤل و غیر مسؤل در حوزه بافت های

تاریخی، اکنون دغدغه های جدی و مهمی را در راستای صیانت از این گنجینه های ملی هویدا ساخته که اگر اکنون برای این دغدغه چاره ای اندیشیده نشود، به طور حتم فردا جز افسوس و پشیمانی چیزی عاید ما و فرهنگ کهن ایران نخواهد شد. این تجارب اگر در حوزه مدیریت شهری و تشکیلات میراث فرهنگی و گردشگری چراغ کار برنامه ریزان قرار گیرد، در آینده ای نه چندان دور شهرهای تاریخی ما با گسترش صنعت جهانگردی نیز از این خوان نعمت برخوردار خواهند شد. به عبارت بهتر باید توسعه گردشگری شهری و پایدار را ضامن حفظ و صیانت از بافت های تاریخی به شمار آورد، چرا که اکنون خدمات رسانی به بافت های تاریخی به یکی از دغدغه های اصلی مدیریت های شهری تبدیل شده است. از این رو در این تحقیق به دنبال آنیم که پتانسیلها و محدودیت های توسعه گردشگری شهری شهر تبریز و راهبردهای توانمندسازی بافت های تاریخی شهری جهت توسعه گردشگری که هم منجر به توسعه ملی شود را شناسایی کنیم. شناسایی و معرفی جاذبه های طبیعی، آثار تاریخی و یادمانهای باستانی و فرهنگی ایران از اقدامات مؤثری است که می تواند در توسعه گردشگری و از آنرا کسب درآمدی غیرنفتی مفید و مؤثر باشد.

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق :

هویت شهرها فضایی برای رشد و توسعه انسان می باشد، هویت و ایجاد هویت در شهرها از طریق نمادهای طبیعی و انسانی یکی از مباحث مهم در برنامه ریزی شهری و شهرسازی، به عنوان یکی از ضروریات توسعه پایدار مطرح می گردد. رشد سریع و ناهنجار مراکز شهری، افزایش جمعیت شهرها و همچنین گسترش ساخت و سازهای نامتناسب شهری، باعث زیان بیشتر به بافت های تاریخی و بی هویتی شهر و تاثیر منفی بر ساکنان شهر می شود. بنابراین، حفظ بافت تاریخی به عنوان هویتی ضروری برای ادامه حیات شهرها مطرح می گردد. اهمیت و ضرورت حفظ آثار کهن نه بعنوان پدیده های نمادین، بلکه به دلیل شناخت سیر تحول و تکامل تاریخ شهرسازی و تمدن شهرنشینی، حفظ هویت و اصالت شهری و تبیین حیات شهری براساس شواهد و مدارک علمی همواره مورد توجه بوده است (شماعی و پوراحمد، ۱۳۸۴: ۲۵). در شهرهای قدیمی کشورمان بخشهایی وجود دارد که به بافت های فرسوده و قدیمی معروف است، این بافت ها در مقایسه با سایر بخشهای شهر از رونق کمتری برخوردار بوده و به عنوان مسأله و مشکل در شهرها به حساب

می آیند، از طرفی این بافت ها دارای ارزشهای معماری و شهرسازی گذشتگان ما بوده و همچنین جمعیت قابل توجهی در آنها سکونت دارند. توجه به هسته اولیه و بافت قدیم شهر روشن کننده چند نکته مهم به شرح زیر است:

۱- برنامه ریزی در خصوص تقویت واحدهای هسته مرکزی شهر بی شک گام اول در جهت نجات و رهایی بافت قدیم از نابسامانی ها و توسعه هماهنگ با نیازهای معاصر خواهد بود؛

۲- جلوگیری از فرسودگی بیشتر بافت قدیم در جهت دمیدن روح زنده به آن وکل شهر ازاهم دلایل توجه به بافت قدیم است

۳- وجود عناصر با ارزش تاریخی به عنوان ثروتهای فرهنگی در مقیاس ملی و منطقه ای به نوبه خود توجه به بافت قدیم را قوت بخشیده است .

بدون شک، از بین رفتن خانههای قدیمی و کوچههای کهنسال در بافتهای فرسوده، سبب نابودی بخشی از هویت و شناسنامه فرهنگی شهر و گذشته شهروندان خواهد شد. لذا ضروریست با بهسازی این بافتها، به تداوم و بقای فرهنگی و نیز فربه ترشدن پایه های سنتی شهر کمک نمود. از آنجایی که در اکثر شهرهای ایران ضوابط شهر سازی کاملاً رعایت نمی شود، پس لازم است با اقدامات اساسی جلوی تخریب و فرسودگی بافت قدیمی گرفته شود، اکثر شهرهای ایران قدیمی هستند و اکثراً با این مشکل مواجه اند؛ اکثر عملکرد های شهرگذشته و حتی حال حاضر مانند بازار ، مسجد جامع ، حمام های تاریخی و ... در این بافت ها قرار دارند . نگهداری از بافت قدیمی شهرها به منزله افزایش ورود جهانگردان شهری امری ضروری می باشد. بطورکلی بافت تاریخی شهرها به عنوان یک میراث گرانبها و با ارزش بشمار می آید که می تواند در زمینه توسعه آینده شهری خصوصاً از لحاظ گردشگری و جذب گردشگران دارای اهمیت فراوان باشد. با توضیح موارد فوق اهمیت و ضرورت انجام تحقیق درباره سنجش توانمندی بافت های تاریخی در توسعه گردشگری آشکار می شود، براین اساس این پایان نامه ضمن بررسی انواع بافت های تاریخی ، بافت های دارای ارزش تاریخی را معرفی خواهد کرد و به روش مداخله در این گونه بافت ها برای جذب گردشگران خواهد پرداخت.